

Viipurin Suomalaisen
Kirjallisuusseuran
toimitteita
14

HELSINKI 2003

ISSN 1236-4304

Lappeenrannan Kirjapaino Oy 2003

Kalle Meurman

Herman Zeidler ja Kronstadtin kapina

Sattumalta osui käsiini Columbia yliopiston professorin Paul Avrichin teos "Kronstadt 1921" (Princeton University Press 1970). Kirjan hakemistossa kiinnitti huomiota nimi Tseidler, johon liittyi puolisen tusinaa sivuviitettä. Sen mukaan venäläinen professori G.F. Tseidler, Punaisen Ristin johtaja Pietarissa, oli paennut vallankumousta Viipuriin, mistä käsin hän oli tarmokkaasti toiminut avun hankkimiseksi Kronstadtin, jossa kärsittiin sekä kylmää että nälkää. Tseidler kuulosti viipurilaisittain tutulta, vaikka nimen oli meillä nähnyt kirjoitettavan Zeidler. Suomen lääkärimatrikkelistä vuodelta 1946 löytyivätkin tiedot tohtori Gustav Richard Zeidlerista, tunnetusta viipurilaisesta lääkäristä, joka sodan jälkeen vielä oli jatkanut praktiikkaa Helsingissä. Gustav Zeidler oli syntynyt 1874 Viipurissa ja valmistunut lääkäriksi Pietarin sotilaslääkäriakatemiasta. Matrikelin mukaan hän oli vuosina 1904-19 toiminut Pietarin Punaisen Ristin sairaalassa lääkärinä. Avioliitosta Emmy Bangin kanssa hänellä oli tytär. Torkkelin Killan kokouksessa kysyin, oliko joku läsnäolevista mahdollisesti tuntenut perheen. "Katarina oli luokkatoverini", kertoi Bror Hästö. Näin sain yhteyden Katarina Zeidleriin, joka vahvisti isänsä henkilötiedot oikeiksi muilta osin, mutta maininta toimimisesta Punaisessa Ristissä ei pitänyt paikkaansa. Sen sijaan se sopi isän vanhimpaan veljeen, kirurgiprofessori Hermann Zeidleriin. Sain vielä yhteyden Hermann Zeidlerin tyttären poikaan, Erik Saloon, joka ystävällisesti lähetti minulle perhettä ja sukua koskevaa tietoutta.

Kronstadt

Tsaari Pietari I oli aloittanut Kronstadtin merilinnoituksen rakentamisen Inkerinmaan Retusaarelle vuonna 1703. Pääsaaren ja pienempien linnakesaarien muodostama saariryhmä sulkee Suomenlahden perukan ja suojelee mereitin Pietariin. Ensimmäisen maailmansodan alkaessa Kronstadtin väkilu-

ku oli lähes 60 000 henkeä. Se oli Venäjän tärkein ja Itämeren suurin laivas-totukikohta. Suomalaisille tutuksi tuli rannikkoamme lähinnä oleva Totlebe-nin linnake. Sen tykkien kumea jyrähtely marraskuun 30. päivänä 1939 ker-toi talvisodan alkaneen.

Mutta talvella 1921 Kronstadtin tykit oli suunnattu toiseen suuntaan - Pie-taria tulittamaan. Itämeren laivaston matruusit, "vallankumouksen lempilap-set ja etujoukko", olivat saaneet kyllikseen bolseviikkikomennosta ja nousi-vat kapinaan, johon Kronstadtin varuskunta yhtyi.

Venäjän sisällissota oli vihdoin päättynyt edellisenä syksynä. Valkoiset ken-raalit oli työnnetty rajojen taakse. Viimeinen separatistipesäke, menseviik-kien hallitsema Gruusia, kukistui helmikuussa. Valta ja valtakunta olivat nyt Leninin käsissä. Yli kuusi sota vuotta oli syössyt maan ennennäkemättömään elintarvikepulaan ja ahdinkoon. Ulkomaankauppa oli pysähdyksissä. Synti-pukiksi joutui bolseviikkihallitus.

Nälänhädän levitessä yli maan kaupungeissa puhkesi levottomuuksia. Maa-seudun kansa kapinoi. Bolseviikit turvautuivat pistimiin. Kansannousut ku-kistettiin armotta ja verisesti. Ruokkiakseen viiden miljoonan miehen vah-vuisen puna-armeijan ja pitääkseen kaupunkien työläiset rauhallisina, Lenin käynnisti maataloustuotteiden järjestelmällisen pakko-oton. Se oli lähinnä ryöstöä.

Melkoinen osa Venäjän meriväestä oli rekrytoitu maaseudulta, monet Ukrainasta. Lomillaan kotiseudulla miehet olivat omin silmin nähneet väes-tön ahdingon ja elintarvikkeiden väkivaltaiset takavarikot. Vielä syksyllä 1919, kun kenraali Judenits lännestä yritti hyökätä Pietariin, oli Kronstadt pysynyt uskollisena hallitukselle. Kun Krasnaja Goskan (Yhinmäen) linnoi-tus Suomenlahden etelärannikolla oli siirtynyt valkoisten puolelle, oli se kukistettu Kronstadtin tykein. Nyt syytettiin hallitusta avoimesti siitä, että se oli pettänyt vallankumouksen ihanteet. Matruusit nousivat kapinaan sitä hallitusta vastaan, jonka valtaannousua he itse olivat olleet toteuttamassa.

Kapina alkaa

Bolseviikkihallituksen suosio ei 20-luvulle tultaessa ollut kovinkaan suuri. Kronstadtin kapinaa oli edeltänyt jo monta muuta. Vaarallisin oli ollut Pieta-rin kapina myöhäissyksyllä 1920, kun kymmenet tuhannet työläiset yrittivät kaataa kommunistivallan. Hallitus kukisti sen kovin ottein, mutta joutui en-sin sulkemaan vähemmän luotettavina pidettyjä joukko-osastoja kasarmeihinsa. Kaupungissa toimivan kansainvälisen sotakoulun oppilaat, joukossa paljon suomalaisia kommunisteja, sen sijaan olivat kurinalaisia ja ehdotto-man luotettavia.

Helmikuussa olivat laivasto ja varusväki Kronstadtissa kypsiä kapinaan. Taistelulaiva Petropavlovskilla muodostettiin 28.2.1921 vallankumousneuvosto, joka laati julkilausuman ja vaati: "Valta pois puolueelta! Kaikki valta neuvostoille!" Viidestätoista neuvoston jäsenestä neljä oli matruuseja ja loputkin tavalla tai toisella laivastoon liittyvissä tehtävissä. Kapinan johtajaksi nousi matruusi Petrishenko, tykinjohtaja Petropavlovskilta.

Aluksi uskottiin puolin ja toisin asian ratkeavan neuvottelemalla. Hallitus lähetti Kronstadtin neuvostojen presidentin, entisen tveriläisen tehtaan työmiehen Kalininin, ja Baltian laivaston komissaari Kutsminin. Kaupungin Ankuritorille kokoontunut kansa ei näille juuri puheenvuoroa antanut. Lähetti-
läät jopa pidätettiin joksikin aikaa, mutta päästettiin sitten palaamaan Pietariin. Toisin kävi kapinallisten Pietariin lähetetylle valtuuskunnalle. Se vangittiin oitis, eikä siitä sen jälkeen kuultu mitään.

Maaliskuun 1. päivänä sanomalehti Karjala kertoi levottomuuksista Pietarissa ja seuraavana päivänä se tiedotti Kronstadtin kapinasta. Uusi bolseviikkivastainen liikehdintä oli käynnissä Siperiassa ja Etelä-Venäjällä kerrottiin 50 000 talonpojan kapinoivan. Nyt hallitus ilmoitti viljan pakko-oton lopettamisesta, mutta ryhtyi samanaikaisesti kukistamaan kapinoita. Tähän se käytti osin muualta, Siperiastakin, tuotuja joukkoja ja puna-upseerikoulun kadetteja.

Viidentenä maaliskuuta kerrottiin Kronstadtin olevan täydellisesti vallankumouksellisten hallussa. Paikallisia bolseviikkikomissaareja oli vangittu. Alussa onni suosi matruuseja. Komppania suomalaisia punakaartilaisia, jotka Pietarista käsin jätse yrittivät hyökätä linnoitukseen, tuhottiin tykkitulella. Yhnmäki liittyi kapinallisiin, mutta Pietarissa sotakomissaari Trotski vaati kaikkien ehdotonta antautumista.

Tuhatsevski operaation johtoon

Ensimmäisellä kapinaviikolla käytiin silti lähinnä hermosotaa. Lenin vuoroin lupaili, vuoroin uhkasi. Hallitukselle tuli kuitenkin kiire. Kronstadtin kapina uhkasi vakaasti horjuttaa sen asemaa ja Suomenlahden jäiden lähdettyä linnoitus olisi valloittamaton.

Maaliskuun 5. päivänä kapinanvastaisten sotatoimien johto uskottiin entiselle tsaarin armeijan upseerille. myöhemmin marsalkaksi ylennetylle 26-vuotiaalle Tuhatsevskille. Ensimmäinen vakava rynnäkkö maaliskuun kuu-
dentena ei tuottanut tulosta. Lähipäivinä neuvostojoukot tekivät vielä useita epäonnistuneita hyökkäyksiä.

Kronstadtin tykistö puolestaan pommitti Pietaria. Kerrottiin, että ranskalainen laivasto-osasto olisi tulossa kapinallisten avuksi, mutta meri oli vielä

liian paksussa jäässä. Jää esti myös Kronstadtin satamassa kylki kyljessä talvehtivien taistelulaivojen, Petropavlovskin ja Sevastopolin käyttämästä täys-tehoisesti tykkejään.

Maaliskuun 16. päivänä käynnistyi Tuhatsevskin johtama suurhyökkäys linnoitusta vastaan. Se alkoi koko aamupäivän kestäneellä tykkitulella, jota lentopommituksin täydennettiin. Hyökkäyskolonnat eri suunnilta lähtivät kohti Kronstadtia pimeässä ja sumussa kello kolme seuraavana yönä. Ankarat taistelut jatkuivat koko vuorokauden, mutta 18.3.1921 oli kapinallisten tarina loppussa. Ensi kertaa sotahistoriassa jalkaväki oli kukistanut merilinnoituksen. Viimeisinä antautuivat Totlebenin ja Krasnoarmetskin linnakesaaret. Jälkimmäisen kukistivat kansainvälisen sotakoulun oppilaat.

Illalla, maaliskuun 17. päivänä vallankumousneuvosto Petrishenkon johdolla pakeni jätse Suomen puolelle, minne muutkin pakoon päässeet pyrkivät takaa ajettuina. Terijoelta tuli jälle vastaan suomalainen joukko-osasto, jota suomalaisten punaupseerioppilaitten johtaja Kustaa Rovio ankarasti kielsi ampumasta, ettei aiheutettaisi selkkausta maitten välille. Kaikkiaan Suomen puolelle pelastautuneita arvellaan olleen noin 8000.

Suomen suhtautuminen kapinaan

Suomi oli vastikään, lokakuun 14. päivänä Tartossa, solminut rauhan Neuvostoliiton kanssa. Se ei halunnut sotkeutua asiaan ja hallitus kielsi tavara-toimitukset Suomen kautta. Kapinallisten asemaa pidettiin toivottomana. Siitä huolimatta bolseviikkipropaganda syytti suomalaisia valkoisten venäläisten rikoskumppaneiksi.

Linnoituksessa nälkä ja polttoaineen puute kävivät pian katastrofaalisiksi. Petrishenko lähetti avunpyyntöjä maailmalle, mutta länsivallat olivat parhaillaan rakentamassa suhteita uuteen Neuvostovenäjään ja haluttomia toimiin, jotka olisivat voineet ärsyttää bolseviikkihallitusta. Suomi suostui lopulta sallimaan humanitäärisen avun lääketoimitusten muodossa, mutta silloin kapina jo oli kukistettu.

Avun toiveet kohdistuivat ensi sijassa Punaiseen Ristiin, johon turvautumista vallankumouskomitea ensin vieroksui, mutta suostui apua pyytämään, kun Petrishenko oli selittänyt, että Punainen Risti oli filantrooppinen, eikä poliittinen organisaatio. Mitään mainittavaa konkreettista apua Kronstadtin tuskin pystyttiin antamaan ennen kapinan kukistumista. Sen jälkeen olikin kyseessä apu pakolaisille, joita jäitä myöten tulvi Suomen rannikolle. Avustustoimenpiteitten keskeinen organisaattori oli viipurilaissyntyinen lääkäri, professori Hermann Zeidler.

Papulan Zeidlerit

Saksalaissyntyinen Carl Behm oli vuonna 1853 perustanut saksankielisen internaattikoulun Viipuriin lähinnä kaupungin saksankielisen väestön tarpeisiin. Oppilaita tuli muualtakin, Baltiasta ja Pietarista. Kahdeksanluokkaisen koulua pidettiin erittäin hyvänä. Sen maine rakentui varsinkin laajalle kieltenopetukselle. Kreikan ja latinan lisäksi opetettiin saksaa, venäjää, ranskaa, englantia ja ruotsia. Koulu nautti Suomen valtion avustusta. Komea koulutalo torneineen valmistui Papulaan.

Carl Behm kuoli kolme vuotta myöhemmin, jolloin rehtoriksi kutsuttiin matematiikan opettaja, tohtori Ferdinand Zeidler Hildesheimista. Zeidler avioitui 1860 saksalaissyntyisen Bertha Kempen kanssa. Perheeseen syntyi kahdeksan lasta, viisi poikaa ja kolme tytärtä, kaikki Papulassa ja Suomen kansalaisina. Hermann oli lapsista vanhin, syntynyt 1861. Behmin koulun käytyään Hermann Zeidler jatkoi opintojaan Tarton yliopistossa ja valmistui lääkäriksi. Hänestä tuli kirurgi, sittemmin professori ja pietarilaisen Obuchowin sairaalan ylilääkäri. Ensimmäisen maailmansodan aikana Hermann Zeidler toimi Venäjän Punaisen Ristin johtajana. Vallankumouksen jälkeen hän siirtyi Suomeen ja asettui Viipurin maalaiskunnassa sijaitsevaan, sedältään valtioneuvos Ernst Zeidlerilta perimäänsä Vonkurin kartanoon, jossa jo aikaisemmin oli kesiään viettänyt. Vonkurista hän teki mallitilan. Siellä tämä elegantti pietarilaisprofessori muuttui maalaiseksi, jonka nähtiin yksinkertaisesti pukeutuneena asioivan Viipurissa, vaikkapa Starkjohanilla.

Professori Hermann Zeidler kuvattuna Kirjolan kartanon (Johannes) päärakennuksen seinustalla joskus 30-luvun puolivälissä. Kuvan on ottanut kartanon omistaja, tohtori Martha Nobel-Oleinikoff. - Komean graniittilinnan räjäyttivät suomalaiset pioneerit Talvisodan sytyttyä. (Erik Salon kuva)

Mainittakoon, että Pietilän kartanoa Saimaan kanavan alajuoksun suulla isännöi samaan aikaan nuorempi veli Rudolf. Hermann Zeidler ei enää hankkinut itselleen lääkäri-oikeuksia itsenäisessä Suomessa, kuten Gustav-veli, josta tuli sisätauti- ja röntgenspesialisti. Laillistaminen Suomessa olisi vaatinut tenttien suorittamista, mihin ikämiesprofessori ei liene ollut halukas. Kerrotakoon vielä, että Albert, kolmanneksi vanhin Zeidlerin veljeksistä oli kemisti ja toimi panimonjohtajana Moskovassa, missä sai surmansa ventovieraan anarkistin kädestä vuonna 1908.

Zeidlerin toiminta Kronstadtin hyväksi

Kronstadtin kapina herätti toivoa emigranttien keskuudessa jo ennen kuin se oli alkanutkaan. He olivat perustaneet Pariisiin pakolaishallituksen. Siihen kuului entisiä ministereitä, poliitikkoja ja tiedemiehiä. Niin entinen pääministeri Kerenski kuin kadettipuolueen entinen johtaja Miljukov kuuluivat pakolaisten johtomiehiin.

Kaikki elättelivät toivoa bolseviikkihallituksen kukistumisesta. Pakolaishallituksen päämies oli kenraali Wrangel, joka taisteltuaan aluksi onnekaasti, lopulta joutui tappiolle Etelä-Venäjällä. Pietarin yliopiston entinen rehtori ja professori D. Grimm toimi Helsingissä emigranttien johtomiehenä ja oli Wrangelin edustaja Suomessa. Yhteistyössä Grimmin kanssa toimi Viipurissa Zeidler, joka näyttää olleen Kronstadtin asiassa kaikkein aktiivisin. Venäjän Punaisen Ristin johtajana hän kantoa erityistä huolta Pietarin seudun elintarvike- ja polttoainepulasta. Kronstadtissa vallitsevasta hädästä hänellä ilmeisesti oli tarkat tiedot. Pietarilaiseen emigranttisivistyneistöön kuuluvana hän halusi uskoa bolseviikkivallan väliaikaisuuteen. Columbia yliopiston arkistossa säilytettävää erittäin salaiseksi merkittyä muistiota pidetään Avrighin mukaan Hermann Zeidlerin laatimana. Se käsittelee Kronstadtin kapinan organisaatiota laajemmin kuin pelkästään lääkintä- ja muun huollon osalta, ja on tehty jo ennen kapinan alkamista.

On arveltu, että eräänä syynä Kronstadtin kapinan epäonnistumiseen oli se, että siihen ryhdyttiin liian aikaisin. Pari viikkoa myöhemmin olisivat jäät sulaneet ja avun tuonti linnoitukseen meritse olisi tullut mahdolliseksi. Zeidler tähdentää muistiossaan Kronstadtin elintarvikevarastojen täyttämistä nopeasti heti sen päätyttyä. Tässä hän, kuten Pariisinkin emigrantit, yritti vedota Ranskan hallitukseen. Länsimaista Ranska ainoana vielä tällöin tuki Wrangelin hallitusta. Kapinan ollessa parhaillaan Kronstadtissa käynnissä tekivät sekä Englanti että Yhdysvallat kauppasopimuksen Neuvostoliiton kanssa!

Heti kapinan puhjettua Hermann Zeidler kiiruhti Pariisiin hankkimaan tarvittavia varoja ja hänen tarmokkuutensa näyttää tuottaneen tuloksia. Emigrant-

tien johtama Kauppa- ja Teollisuusunioni luovutti 100 000 frangia ja venäläinen Aasian pankki 225 000 frangia. Suomeen palattuaan Zeidler Pariisin kansainväliseltä pankilta vielä sai vastaanottaa 5 000 sterling-puntaa. Kaikkiaan lienee Zeidlerin hallitsemaan avustusrahastoon kertynyt noin 2 miljoonan suomenmarkan suuruinen pääoma, nykyrahassamme noin kolme miljoonaa markkaa. Luvut heijastavat paitsi Zeidlerin tarmokkuutta myös hänen keskeistä asemaansa ja nauttimaansa varauksetonta luottamusta. Kaikesta huolimatta toimet eivät tuottaneet tulosta kapinan kestäessä.

Punaisella Ristillä oli varstoja Stettinissä, Narvassa ja Viipurissa. Turhaan Zeidler vaati niiden avaamista. Ruhtinas Lvov, Venäjän entinen pääministeri yritti taivuttaa Amerikan Punaista Ristiä avaamaan Viipurin makasiinit, tuloksetta hänkin. Petrishenko lähetti avunpyyntösähkeitä myös professori Grimille Helsinkiin - turhaan. Läntinen maailma, jopa Punainen Ristikään, ei tässä vaiheessa uskaltanut mihinkään sellaisiin toimiin, jotka olisivat voineet heikentää Leninin hallituksen asemaa. Vasta kapinan kukistuttua avautuivat varikkojen ovet. Inoon ja Terijoelle perustettiin suuret pakolaisleirit. Niiden ylläpidon ottivat hoitaakseen Britannian ja Amerikan Punaiset Ristit. USA:n tulevan presidentin Hooverin suuri sodanjälkeisen Euroopan avustusoperaatio ulottui tännekin.

Pakolaiset hajaantuivat vähitellen mikä mihinkin. Osa uskoi Neuvostohallituksen seireenilauluja ja palasi Venäjälle vain joutuakseen teloitetuksi tai keskitysleireille. Kronstadtissa toimeenpantiin verilöyly. Taistelulaivat Petropavlovski ja Sevastopol kastettiin uudelleen. Edellisestä tuli Marat, jälkimmäisestä Pariisin Kommuuni. Kapina oli kestänyt vajat kolme viikkoa. Kapinanjohtaja Petrishenko jäi Suomeen ja sai vielä 25 vuotta myöhemmin tuta bolsevismin pitkän käden. Hän oli yksi niistä kahdestakymmenestä, jotka sisäministeri Leino Valvontakomission määräyksestä palautti Neuvostoliittoon.

Epilogi

Kronstadtin kapinan kukistuminen sinetöi Neuvostovallan pysyvyyden Venäjällä. Elintarvikepula näyttää kuitenkin edelleen huolestuttaneen ja askarruttaneen Hermann Zeidleria siinä määrin, että hän vielä kapinan jälkeen julkaisi Viipurissa lentolehtisen, jossa esitti uuden suunnitelman Pietarin alueen ravitsemiseksi siinä tapauksessa, että kansannousu kuitenkin vielä uusiutuisi. Tästä varsin epärealistiselta vaikuttavasta haaveesta ja toimesta ei suullista perimätietoa ole säilynyt.

Luovuttuaan lääkärin ammatin harjoittamisesta 60-vuotias Zeidler jäi viljelemään tilaansa Viipurin maalaiskunnassa. Pian hän kuitenkin luopui liian

suureksi ja työlääksi käyneestä Vonkurista ja hankki omakotitalon Säiniöltä vuonna 1925. Muutamaa vuotta myöhemmin hän siirtyi Honkaniemeen, josta oli hankkinut puutarhatilan Näykkijärven rannalta.

Vuonna 1936 professori Zeidler heikentyneen terveytensä takia muutti Viipuriin ja asettui asumaan Torkkeli Knuutinpojan tori numero yhteen, kivitaloon, jonka edessä oli ja on päävartio. Talvisodan sytyttyä hän sairauden jo merkitsemänä joutui evakkoon Janakkalan Turenkiin. Siellä hän kuoli tammikuun 19. päivänä 1940. Hänet on haudattu Janakkalan kirkkotarhaan.

Punaisen Ristin aatteen syvästi tiedostanut lääkäri, "Papulan Poika", joutui elämässään kirjaimellisesti toteuttamaan järjestön tunnuslausetta "Inter arma caritas", laupeus aseitten keskellä.

Painetut lähteet

KARJALA sanomalehti 5.3. - 16.3. 1921

Avrich, P. *La tragédie de Cronstadt 1921*. Editions du Seuil 1975.

Björkelund, B. *Stalinille menetetyt vuoteni. Elämäni vaiheet 1945 - 1955*. WSOY, Porvoo-Helsinki 1966.

Front, Hj. *Kremlin kiertolaisia*. Alea-kirja Oy, Forssa 1970.

Meurman, O-I, *Viipurin pitäjän historia III. Kartanot*. Viipurin pitäjäsäätiö, Mänttä 1985.

Muselius, G. *Rektor Ferdinand Zeidler und seine Nachkommen*. Deutsch Evangelisch in Finnland. 1964.

Tigerstedt, Ö. *Carl Behm och hans skapelse. Huset Hackman. Andra delen*. Söderströms 1952.

Painamattomat lähteet

Salo, Erik, Henkilökohtainen tiedonanto

Zeidler, Katarina, Henkilökohtainen tiedonanto